

İkinci Basıma Önsöz

Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzylında Balkanlar ve Osmanlı Devleti kitabımın yayınlanmasından, gerek ülkemiz gerekse Balkan devletleri, Balkan Savaşlarının 100. yılı nedeniyle, çeşitli etkinliklere sahne oldu. Üniversitelerimiz, konunun uzmanı yabancı tarihçilerin de katıldığı, uluslararası sempozyumlar düzenledi. Konferanslar, yayınlar ve televizyon programları yapıldı. Hem araştırma konularının hem yapılan yayınların niteliği ve konu çeşitliliği, Balkanlara yönelik ilginin artışına işaret ettiği kadar, tarih yazımında kat edilen aşamanın da göstergesiydi. Gerçekten yirminci yüzyıl başında egemen olan anlayışın aksine, Balkan ve Türk tarihçiliğindeki duygusallıktan arınmış, nesnel, analitik vb. niteliklerin kalıcı bir hüviyet kazandığı çok belirgindi.

Yüzyıl öncesine kıyasla Balkan Yarımadası artık “Avrupa’nın barut fiçisi Balkanlar” olarak tanımlanmıyor. Ancak tarih hâlâ Balkanların peşini bırakmıyor. Bosna-Hersek’te Dayton Antlaşması’nın sağladığı, uluslararası himaye sistemi sayesinde göreceli sükûneti koruyan yapı devam etse de, Boşnakların geleceği belirsizliğini koruyor. Diğer yandan 1991’de bağımsızlığını ilan eden Makedonya Cumhuriyeti için, Yunanistan’ın yoğun itirazı üzerine, Birleşmiş Milletler örgütü 1993 yılında “The former Yugoslav Republic of Macedonia” (Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti) adını uygun görmüştü. AB, Avrupa Konseyi, NATO, IMF, UEFA gibi çok sayıda uluslararası kuruluş da Makedonya’yı bu isimle tanıdı. Konu halen küllenmiş görünse de, potansiyel bir gerilim noktası olma özelliğini koruyor.

Avrupa Birliği, 2008’de Kosova’nın da Sırbistan’dan ayrılmasıyla noktalanın Yugoslavya’nın dağılma süreci sırasında, beklentilerin aksine, barışı sağlamak inisiyatifini ABD’ye devretmiş bir görüntü vermişti. Buna rağmen AB’nin günümüzde Balkanlarda yaşanmakta olan görece-

li barış ortamının devamının adeta güvencesi olduğunu yadsımak da mümkün değil. AB'nin sunduğu ve süre uzun da olsa Balkan devletlerinin hepsi için geçerli olan üyelik perspektifi henüz potansiyel gerginlik unsurlarının açığa çıkmasını engelleyebiliyor. Slovenya 2004'te, Hırvatistan da 2013'te AB üyesi oldular. Sırada aday statüsü kazanmış olan Makedonya, Arnavutluk, Sırbistan ve Bosna-Hersek var. Ancak Bosna-Hersek'teki Sırp Cumhuriyeti'nin ve hatta Macar asıllı nüfusun yaşadığı Voyvodina'nın potansiyel çatışma bölgeleri olmak özellikleri bertaraf edilemedi. Bu nedenle, aday ülke olmakla birlikte Bosna-Hersek'in AB'ye tam üye olma süresi, diğer aday ülkelere kıyasla hayati önem arz ediyor.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınevi, elinizdeki kitabın ikinci baskısını yapmak istediğini bildirince, kitabı heyecanla yeniden gözden geçirdim. Bu vesile ile bir kez daha yeni baskıyı yazılış ruhuna uygun olarak yayına hazırlayan Genel Yayın Yönetmeni sayın Fahri Aral'ın şahsında İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları'na, sevgili Kadir Abbas'ın şahsında Maraton Dizgievi'ne ve dostum Mehmet Ulusel'e içten teşekkürlerimi sunuyorum.

SACİT KUTLU
Ayazpaşa, Eylül 2017

Önsöz

İleri iletişim teknolojileri 20. yüzyılın son on yılında Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu’da yaşanan ve halen yaşanmakta olan savaşları tüm dünyaya canlı yayınlardan izleme olanağını sundu. Evlerimizde televizyonlardan takip ettiğimiz çatışmalar yakın denebilecek bir zamana kadar Osmanlı İmparatorluğu’na ait olan coğrafyada cereyan ediyor.

Aynı coğrafya iki yüzyıldan beri, “Doğu Sorunu” olarak adlandırılan Osmanlı İmparatorluğu’nun uzun süren can çekişme döneminde de, defalarca kana bulandı. Bugün yaşanan çekişmelerin, savaşların ve katliamların tohumları bu uzun süreçte atıldı. “Modernizm”, “Ulus devlet”, “Büyük Güçler (Düvel-i muazzama)”, “Milliyetçilik”, “Sosyalizm”, “Pan Slavizm”, “Pan Germenizm”, “Pan İslâmizm”, “Sosyal Darwinizm”, “Emperyalizm”, “Sömürgecilik”, “Drang nach Osten”, “Weltpolitik”, “Turan”, “Büyük Oyun” gibi pek çok kavram bu zaman zarfında şekillendi.

Günümüzde bunlara “Süper devletler”, “Küreselleşme”, “Postmodernizm”, “Mikromilliyetçilik”, “Medeniyetler Çatışması”, “Tarihin Sonu” vb. yeni tezler ve kavramlar eklendi. Bu bakımdan, Balkan Yarımadası’nın özellikle son iki yüz yıllık tarihi ve dolayısıyla Osmanlı’nın tasfiye sürecini yaşayan tüm toplumların maruz kaldıkları şiddetin kapsamı ve yaşadıkları acılar günümüze ışık tutacak niteliktedir.

1878’de dağlmanın eşiğine gelen Osmanlı İmparatorluğu’nun kesin çöküşüne giden yolun dönüm noktası Balkan Harbi oldu. Onun ardından başlayan Birinci Dünya Savaşı bu süreci tamamladı. Esasen Balkan Harbi, âdetâ Avrupa’daki karşıt ittifakların aralarındaki hesaplaşmaya ve paylaşım savaşına hazır olmak amacıyla ürettikleri modern silahların denendiği “kostümlü” bir prova olmuştu. Birinci Dünya Savaşı’nın halledemediği sorunlar bir şekilde İkinci Dünya Savaşı ile çözüldü. Tüm bu süreçte 150.000.000’den fazla insan yaşamını kaybetti.

Geçmişin bilinmesi, geçmişte yaşananların tekrar tekrar yeniden yorumlanması, bir daha aynı hatalara düşmemek, yaşanmakta olan veya kapıda bekleyen yeni tehlikeleri fark etmek yönünden faydalı olabilir. Örneğin 1990'larda Bosna ve Kosova'da yaşananlar etnik milliyetçilik anlayışının bir türlü çağın dışına itilemediğini, için için yanmayı sürdürüp belirli tarihî dönemelerde bir anda parladığını bir kez daha gösterdi.

Etnik milliyetçiliğin olumsuz rolünü öne çıkartırken, pek tabii bu tarihi dönemde Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla simgeleşen SSCB'nin ve Doğu Bloku'nun dağılması sürecinde ortaya çıkan boşluğu da unutmamalıyız. Aynı şekilde, belki de ortaya çıkan bu boşluktan istifade eden, iki eski büyük gücün, yani Almanya ile İngiltere'nin kendi menfaatleri doğrultusunda yaşama geçirdikleri Alman-Hırvat-Sloven / İngiliz-Sırp işbirliğinin etnik milliyetçiliğin tetiklenmesinde oynadığı rolü de gözden kaçırmamak gerekiyor.

Bu ortamda 1991'den sonra Yugoslavya dağıldı. Makedonya, Hırvatistan ve Slovenya bağımsız devletler haline geldi. Kanlı iç çatışmaların ardından Bosna-Hersek Dayton Anlaşması'yla sükûnete kavuştu. Karadağ ile Sırbistan yeni Yugoslavya'yı oluşturdu. Kosova halen "Geçici" BM yönetiminde. 2006'da Karadağ yeni Yugoslavya'dan barışçı yolla ayrıldı ve Sırbistan'ı yalnız bıraktı. Rusya'nın karşı çıkmasına ve veto tehdidine rağmen ABD ve AB, BM'nin Finlandiyalı özel temsilcisi Martti Ahtisaari'nin adıyla anılan plan doğrultusunda, Kosova'nın da yakında bağımsız olmasını öngörüyor. Fakat gerek Kosova, gerek Dayton Anlaşması'yla oluşturulan Bosna-Hersek'teki Sırp Cumhuriyeti ve hatta Voyvodina hâlâ potansiyel çatışma bölgeleri olmak konumunu sürdürüyor. Aynı süreçte Kafkasya ve Ortadoğu benzer nedenlerle kana bulandı. Bütün bunlar neredeyse Doğu Sorunu'nun tekrar gündemde olduğunu düşündürüyor.

Türkiye Cumhuriyeti'ni oluşturan halkın büyük çoğunluğu savaşlar, ölümler ve göçler nedeniyle Balkanlar'daki olaylardan doğrudan etkilenmişti. Balkanları terk etmek zorunda kalan Müslüman-Türkler uzun bir süre yaşadıkları acıları unutmaya çalıştılar. Yarımada adeta sırtlarını döndüler ve ilgilenmediler. Tıpkı Ortadoğu'ya ve Kafkasya'ya olduğu gibi.

Ancak 20. yüzyılın sonunda gerçekleşen olaylar, Türkiye'yi tekrar bu bölgeleri hatırlamak zorunda bıraktı. Elinizdeki kitap, Balkanlar ekseninde 19. yüzyılda Osmanlı coğrafyasında yaşananlarla ilgili olarak sağlıklı bir hatırlatma işlevini bir nebze yerine getirebilirse yazılma amacına ulaşılmış sayılır.

Giriş Bölümü'nde "Osmanlı Barışı" ve Batı Avrupa'da "Ulus Devletler" in ortaya çıkış süreci işlendi. Birinci Bölüm'de "Aydınlanma" ve "Alman Romantik Düşüncesi" nin şekillendirdiği Balkan milliyetçiliğinin ve Balkan Devletleri'nin tarih sahnesine çıktıkları, kapitalizmin ve emperyalizmin yükseldiği "uzun" 19. yüzyılda, Osmanlı Devleti'nin bulduğu cevaplar tartışıldı. 1878 Berlin Anlaşması'nın ardından Makedonya-Girit-Arnautluk ve Ermeni sorunları ile Jön Türk muhalefeti, "Hürriyet'in İlanı", "31 Mart Vakası" ve yansımaları İkinci Bölüm'de incelendi. Trablusgarp Savaşı ile girilen süreç ve Balkan Harbi kitabın ağırlık noktasını oluşturacak şekilde Üçüncü Bölüm'de ele alındı. Balkan Savaşı'nı takip eden Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı İmpara-

torluğu'nun tarih sahnesinden çekilirken Türkiye Cumhuriyeti'ne giden yol, değişik boyutları ve bakış açılarıyla incelenmeye çalışılan Dördüncü Bölüm'ün konuları.

Görselliğin en az sözellik kadar fazla ve kalıcı şeyler ifade ettiğini, kimi zaman da sayfalarca yazıdan daha etkili olabildiğini düşünüyorum. Bu nedenle, tarihî bir devamlılığı yansıtan belge niteliğinde 300 kadar görsel malzemenin yardımıyla, yazdıklarımı görünür kılmaya gayret ettim.

Çalışmalarım sırasında daima yanımda hissettiğim sayın Prof. Dr. Mete Tunçay desteğini hiç esirgemedi ve hep teşvik etti. Sayın Burhan Oğuz, kendi yoğun çalışmaları arasında, Fransızcadan tercümeleri hiç yüksünmeden yaptı. Müteveffa Berj Fenerci'nin muhterem eşi Nadya Hanımefendi ve Doç. Dr. Ahmet Kuyuş bazı kartpostalları kullanmama izin verdi. Kendilerine sonsuz şükran ve saygılarımı sunuyorum.

Gereksinim duyduğum materyale ulaşmamda yardımlarını unutamayacağım Profesör Dr. Zafer Toprak'a, Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü'nden Elektra Kostopoulou'ya, başta Ali Akkaya olmak üzere Alman Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi'ne, Atatürk Kitaplığı Süreli Yayınlar Bölümü çalışanlarına, Cengiz Kahraman'a, Eren Yayıncılık'tan Salih Ağuş'a, Turkuaz Sahaf'a ve kardeşim Müfit Kutlu'ya çok teşekkür ediyorum.

Son olarak, kitabı yazılış ruhuna uygun olarak yayına hazırlayan Genel Yayın Yönetmeni sayın Fahri Aral'ın şahsında İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları'na, sayın Hüsnü Abbas'ın şahsında Maraton Dizgievi'ne ve dostum Mehmet Ulusel'e sevgilerimi sunuyorum.

SACİT KUTLU
Ayazpaşa, Mayıs 2007